

*Алексєєв В.О., директор,
Військово-історичний музей Повітряних Сил
Збройних Сил України
(м. Вінниця, Україна)*

МУЗЕЙ ПОВІТРЯНИХ СИЛ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ: ВІЙСЬКОВО-ПАТРИОТИЧНА РОБОТА

У статті висвітлюються рішення вищого військового керівництва про створення Музею Повітряних Сил Збройних Сил України. Розповідається про експонати музею та їх унікальність. Частина статті розповідає про основні напрями діяльності музею, називаються прізвища героїв льотчиків-вінничан Другої світової війни та учасників АТО/ООС, узагальнюються найважливіші форми діяльності музею.

Виклад матеріалу. Військово-історичний музей Повітряних Сил було створено 31 жовтня 2005 року згідно наказу Міністра оборони України «Про формування військово-історичного Музею Повітряних Сил Збройних Сил України» від 04.11.2005 року № 203 на основі виставки літаків та вертольотів, відкритої 25 серпня 2001 року, що стояли на озброєнні Військово-Повітряних Сил Збройних Сил України на момент їх створення. Музей розташовувався на території Головного Командування Військово-Повітряних Сил Збройних Сил України у м. Вінниця.

У 2005 році разом зі створенням нового виду Збройних Сил — Повітряних Сил Збройних Сил України, який поєднав як військову авіацію так і протиповітряну оборону держави, експозиція авіаційної техніки поповнилась експонатами техніки протиповітряної оборони, а саме радіотехнічних та зенітних ракетних військ.

У 2013 році наказом Міністра оборони України від 29.11.2013 року № 828 «Про реорганізацію Військово-історичного Музею Повітряних Сил Збройних Сил України у філію Національного військово-історич-

ного музею України — Музей Повітряних Сил» музей було підпорядковано Національному військово-історичному музею України.

У 2016 році спільною директивою Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України від 20.02.2016 №Д-322/1/2 дск «Про проведення додаткових організаційних заходів у 2016 році» музей було розформовано, а наказом Міністра оборони України від 24.05.2016 № 274 «Про створення Музею Повітряних Сил» у складі Повітряних Сил Збройних Сил України було створено Музей Повітряних Сил Збройних Сил України.

Кількість працівників музею згідно штатного розпису — 7 чоловік.

Виклад основного матеріалу. Музей Повітряних Сил Збройних Сил України займає площу 17269 м.кв., на якій розгорнуто 3 основні експозиції відповідного спрямування: авіаційної техніки, техніки зенітних ракетних та радіотехнічних військ (*фото 1*).

Експозиція авіаційної техніки включає 19 літаків та 4 вертольоти винищувального,

бомбардувального, розвідувального, штурмового та транспортного родів авіації, ракетно-бомбове озброєння. Загалом, кожен експонат цієї експозиції має свою «родзинку». Наприклад:

- винищувач МіГ-25, занесений до «Книги рекордів Гіннеса», як найшвидший у світі бойовий літак;
- винищувач МіГ-15 біс, — основний супротивник американського літака F-86 «Сейбр» у небі над Кореєю. У Музеї цей літак встановлений на честь славного українця — тричі Героя Радянського Союзу Івана Микитовича Кожедуба, — ім'я якого, як найбільш ефективного льотчика-аса Другої світової війни, також занесене до «Книги рекордів Гіннеса»;
- пам'ятник-літак Су-15ТМ, з нанесеним на борту написом «МАЕСТРО», названий на честь Леоніда Бикова, видатного актора та режисера фільму «У бій йдуть одні «старики», який знають і люблять мільйони глядачів (фото 2);
- винищувач МіГ-23, залишився в історії авіації під інтригуючим прізвиськом «летючий голландець» із-за пригоди, що сталася з літаком такого ж типу з бортовим номером 29, котрий без льотчика, на автопілоті самостійно перелетів майже пів-Європи і впав у Бельгії.

Фото 1

У музеї також представлено літаки та вертольоти, що приймали участь у війні в Республіці Афганістан: «літаючий БТР» — вертоліт Мі-24, який свого часу моджахеди називали «шайтановою коліницею» та штурмовик Су-25 — справжній герой тієї трагічної війни, адже на машинах такого типу протягом 10 років було здійснено 60 000 бойових вильотів, що є свідченням їх надзвичайної витривалості.

Не можна оминати увагою корабельний протичовновий вертоліт Ка-27, призначений для виявлення підводних човнів, стеження за ними і знищення їх у підводному положенні на глибині до 500 м.

Два літаки, а саме: поршневий Як-11, який пішов в серію з 1946 року, та реактивний літак другого покоління в варіанті постановника перешкод Як-28ПП, без перебільшення можна назвати унікальними, адже вони єдині, що збереглися в Україні.

У Музеї Повітряних Сил Збройних Сил України є можливість побачити сучасний винищувач четвертого покоління серійної конфігурації Су-27, «побратими» котрого сьогодні надійно захищають повітряні кордони нашої держави.

Експозиція зенітної ракетної техніки нарахує 8 одиниць.

Фото 2

Стационарні пускові установки з ракетами зенітних ракетних комплексів: С-75М2 «Волхов», С-125 МГ «Нева», С-200В «Вега»; самохідні пускові установки: С-300В1, С-300ПС, «Бук», «Куб», «Круг» та «ОСА» АКМ.

Ця грізна зброя викликає неабияку повагу, адже зенітні ракетні війська складають основну вогневу силу в системі протиповітряної оборони держави. Зокрема, самохідна установка С-300В1 призначена для знищення засобів повітряного нападу противника усіх типів, в тому числі й тактичних балістичних ракет у складній повітряній обстановці під час ведення військами маневрених бойових дій.

ЗРК «Бук» може проводити обстріл 6-ти цілей одночасно, призначений для знищення літаків, вертольотів, крилатих ракет та інших повітряних цілей. До речі, С-300В1, С-300ПС та «Бук» можна побачити лише у Музеї Повітряних Сил Збройних Сил України.

Експозиція радіотехнічних військ у Музеї Повітряних Сил представлена радіолокаційною станцією дециметрового діапазону 19Ж6 та потужним рухомим радіовисотоміром ПРВ-17. Ці розумні машини називають «очима та вухами» Повітряних Сил.

Неабияку цікавість у відвідувачів викликає легендарний мобільний ґрунтовий ракетний комплекс РСД-10 «Піонер». Таких пускових установок у світі збереглося всього чотири. «Піонер» був дійсно перший, у прямому розумінні слова, адже багато технічних рішень, здійснених у процесі його розробки були абсолютно новими у практиці світового ракетобудування. У процесі експлуатації комплексу, ракета, що знаходилась у транспортно-пусковому контейнері, розміщала на самохідній пусковій установці, виконаній на базі шестиосного шасі МАЗ-547. Окрім

ракети на шасі розташовувались необхідні агрегати та обладнання для контролю за технічним станом ракети. Незважаючи на вагу понад 80 тон та габарити, самохідна пускова установка мала порівняно високу швидкість — 40 км/год., могла їхати дорогами з будь-яким покриттям, легко долала метрові броди і мала радіус повороту 21 м, що дозволяло широко використовувати місцеву систему шляхів (фото 3).

Фото 3

Тільки у Музеї Повітряних Сил Збройних Сил України можна побачити найбільшу експозицію авіаційних засобів ураження: понад 100 одиниць авіаційних бомб та ракет.

Серед них стратегічна крилата ракета класу «повітря-земля» Х-55; протирадіолокаційна авіаційна ракета «повітря-земля» середньої дальності Х-58У; гіперзвукова аеробалістична ракета класу «повітря-земля» Х-15.

У колекції авіабомб є осколково-фугасні, агітаційна, освітлювальна, касетна та інші, але найбільше враження на присутніх справляє фугасна авіаційна бомба 9М54 вагою майже 10 тонн. Ця найпотужніша авіаційна бомба зі звичайним (не ядерним) зарядом, знаходилась колись на озброєнні Військово-Повітряних Сил Радянського Союзу. Призначалася для ураження військово-промислових споруд та фабрич-

но-заводських будівель, морських об'єктів. У музеї створено експозиції авіаційних бомб усіх калібрів (фото 4).

Фото 4

Сьогодні у фондах Музею Повітряних Сил Збройних Сил України нараховується 2921 музейний предмет. З них основного фонду — 1409, науково-допоміжного — 1368, бібліотечного — 146. Музейні предмети надходили у музей зі всіх куточків України — з Вінниці, Харкова, Білої Церкви, Лиманського, Одеси, Луцька, Бельбеку, Львова, Конотопа, Василькова, Арциза, Кіровського, Севастополя та інших населених пунктів.

У 2014 році за рішенням Вінницького міськвиконкому на вшанування пам'яті льотчиків-вінничан — Героїв Радянського Союзу саме на базі Музею Повітряних Сил відкрито «Алею Слави», де встановлені погруддя: Дахновському Федору Тарасовичу, Жмурку Івану Матвійовичу, Матієнку Петру Андрійовичу, Топольському Віталію Тимофійовичу, Хасіну Віктору Яковичу та Шарапі Володимирі Єфимовичу

Під час активної фази антитерористичної операції на сході України військові льотчики довели, що держава не дарма витрачала кошти на їх підготовку та утримання авіації. Шістнадцять льотчиків загинули, виконуючи військовий обов'язок. Підполковники Могилко Костянтин Вікто-

рович та Майборода Дмитро Олександрович удостоєні звання Героя України по смертно. У 2015 році на Алеї Слави були встановлені їх погруддя.

На території музею на честь авіаторів, які загинули, виконуючи службовий обов'язок, встановлено меморіальні знаки «Вони не повернулися з польоту» та «Слава захисникам України». Біля підніжжя цього обеліску майже завжди лежать живі квіти: то червоні гвоздики, немов нитка пам'яті про тих, хто віддав життя за незалежність та територіальну цілісність рідної землі, то ніжні ромашки, як символ світлої надії на майбутнє життя без війни. Квіти приносять відвідувачі, які приходять на екскурсії до нашого музею (фото 5).

Фото 5

У оглядових залах музею створені тематичні експозиції у яких експонуються унікальні колекції авіаційного гарматного озброєння, розрізних авіаційних ракет моделі та макети військової техніки.

Оглядова зала № 1. Експозиційні комплекси:

- «Авіаційне озброєння» (фото 6);
- «Озброєння військ ППО Сухопутних сил Збройних Сил України»,
- «Стендові моделі літаків країн світу»;
- «Макети військової техніки Повітряних Сил Збройних Сил України»,
- «Льотна амуніція, авіаційні прилади та обладнання»,
- «Друга світова війна».

Фото 6

Оглядова зала № 2. «Зала Бойової слави Повітряних Сил Збройних Сил України», була відкрита 1 серпня 2019 року.

У залі представлено на стендах, у документах, світлинах, предметах озброєння та військової амуніції, особистих речах бойовий шлях військовослужбовців Повітряних Сил Збройних Сил України в АТО та ООС. Виставка налічує сім колекцій, понад 200 експонатів, присвячених життю і участі військовослужбовців Повітряних Сил Збройних Сил України в АТО та ООС і тим, хто віддав своє життя за волю та територіальну цілісність України.

- Колекція «Гостинцев русского мира», складається з уламків боєприпасів та трофейної зброї агресора.
- Колекція літератури складається з книг та збірок газетних статей, присвячених подвигам воїнів АТО.

- Колекція світлин зображує життєвий та бойовий шлях військовослужбовців легендарного загону «Дика качка» Повітряних Сил Збройних Сил України.
- Колекція, в якій представлені листи, малюнки та обереги, надіслані нашим захисникам дітьми, допомагала їм пережити найтяжчі хвилини на фронті.
- Колекція військової амуніції та речей складається з форми одягу та особистих речей загиблих героїв.
- Колекція зброї складається зі зразків, які використовуються українськими воїнами.
- Колекція комплектів сухих пайків, солдатських котелків, фляжок та іншої військової амуніції.

Діючі виставкові експозиції постійно доповнюються новими матеріалами та музейними предметами.

Оглядова зала № 3. «Зала історії Повітряних Сил Збройних Сил України». Експозиційні комплекси:

- «Зародження авіаційної справи та засобів ППО на теренах України з початку ХХ століття до закінчення Першої світової війни;»
- «Авіація та засоби ППО на теренах України під час визвольних змагань у 1917–1921 рр.;
- «Авіація та війська ППО в Україні у радянський період до нападу Німеччини на Радянський Союз» (1921–1941 рр.);
- «Авіація та війська ППО України у період Другої світової війни на радянсько-німецькому фронті» (1939–1942 рр. та 1942–1945 рр.);
- «Українці на фронтах Другої світової війни у складі військ антигітлерівської коаліції» (1939–1945 рр.);
- «43 ракетна армія РВСП»;
- «Розвиток авіації та військ ППО на теренах України у 1945–1991 рр.»;

- «Участь авіації та ППО у локальних конфліктах» (1938–1989 рр.);
- «Авіація та ППО незалежної України» (з 1991 р. по теперішній час).

Експонати музею зберігають пам'ять про героїчні сторінки нашої історії, розповідають про розвиток військової авіації та військ Протиповітряної оборони, суворі будні захисників неба.

Сьогодні Музей Повітряних Сил Збройних Сил України, як культурно-освітній заклад вбачає своє призначення, насамперед, у військово-патріотичному вихованні та залученні усіх громадян України до військової історико-культурної спадщини. На його базі організуються та проводяться тематичні, оглядові і навчальні екскурсії, виставки, тематичні ранки, лекції, зустрічі з ветеранами, масові свята та заходи, присвячені складанню військової присяги та іншим військово-історичним подіям. Експонати музею зберігають пам'ять про героїчні сторінки нашої історії, розповідають про розвиток військової авіації та військ Протиповітряної оборони, суворі будні захисників неба.

Виставкова робота займає одне з основних місць в роботі Музею Повітряних Сил Збройних Сил України, який розташований на території Командування ПС ЗС України у Вінниці і, безперечно, має велике значення для розвитку музейної справи нашого краю.

Зібрання експонатів Музею Повітряних Сил Збройних Сил України, що складається з різноманітних систематичних і тематичних колекцій, визначних пам'яток української воєнної історії, які репрезентують історію Повітряних Сил Збройних Сил України, авіаційне озброєння та техніку ППО, льотну амуніцію та авіаційні прилади, моделей літаків та техніки зенітних ракетних і радіотехнічних військ дозволяє створювати Му-

зею біля десяти різноманітних виставок щорічно.

Організуюючи виставки, музей реалізує ряд завдань: розкриває і популяризує свій фонд, інформує про подію або знайомить з новими військовими подіями, виховує інтерес до історії Повітряних Сил Збройних Сил України, їх озброєння та техніки, участі у АТО та ООС, сприяє різноманітному дозвіллю тощо.

У Музеї Повітряних Сил Збройних Сил України крім експозиції бойових літаків та техніки ППО просто неба розгорнути постійно діючі виставки: меморіальну експозицію «Вони віддали свої життя за Україну, присвячену АТО на сході України» та «Музей Повітряних Сил інформує» про визначні дати в історії Держави, Збройних Сил України та Повітряних Сил.

Виставкова діяльність Музею Повітряних Сил досить інтенсивна. Впродовж 2015–2020 рр. експонувалося понад 20 різноманітних виїзних виставок із власних фондів музею. Виставки зацікавили тисячі вінничан та гостей міста. Так, виставка Музею під час конкурсу на найкращу експозицію серед музеїв Вінницької області, на музейному фестивалі, присвяченому 150-річчю з дня народження Михайла Грушевського отримала почесне 3-тє місце. Традиційно Музей Повітряних Сил запрошується з виставками на фестиваль солдатської кухні на згадку загиблого у АТО Тараса Сича (військового кухаря-вінничанина, учасника Майдану та АТО), який щорічно проводиться у Центральному міському парку м. Вінниці. Нерідко Музей запрошується для проведення виставок у військових частинах Вінницького гарнізону, навчальних закладах Вінниці, під час Дня міста та у Будинку офіцерів Повітряних Сил Збройних Сил України під час урочистих заходів, присвячених державним святам (*фото 7*).

Фото 7

У музеї систематично організовуються тимчасові тематичні експозиції, які знайомлять відвідувача з історією української авіації та військ ППО. Протягом 2018 року у музеї експонувалася виставка «100 років військової авіації України». Виставка нараховувала близько 30 експонатів з фондів музею, які виставлялися вперше. Серед речей були макети українських літаків часів визвольних змагань 1918–1921 років, світлини, малюнки, копії документів того часу.

Найцікавіші археологічні дослідження, що проводились на Вінничині минулого десятиліття, представляла виставка «Вінниччина у Другій світовій війні», яка складалась з боєприпасів та зброї, знайдених при розкопках на місцях боїв. (2010 р.).

Неодноразово в останні роки Музей представляв виставки моделей військової техніки часів Другої світової війни та авіаційне стрілецьке озброєння сучасних Повітряних Сил під час воєнно-історичних реконструкцій, які організовувались Вінницьким обласним краєзнавчим музеєм на території своєї філії — Історико-меморіальному комплексі пам'яті жертв нацизму («Вервольф»).

Виставкова діяльність Музею Повітряних Сил Збройних Сил України — це цілий спектр різноманітних одноденних тематичних виставок. Нерідко вони супроводжуються науково-освітніми заходами, науково-практичними конференціями, «круглими столами» тощо, висвітлюються в засобах масової інформації.

Щорічно, з урахуванням «днів відкритих дверей» Музей відвідують більш 15 тисяч відвідувачів.

Сьогодні, експозиційна та виставкова діяльність Музею Повітряних Сил Збройних Сил України відповідає вимогам сучасності та слугує популяризації військової служби, військово-патріотичному вихованню громадян та залученню їх до славних бойових традицій як Повітряних Сил, так і Збройних Сил України у цілому.